

Els Borja i l'estranya llengua

La senyora Susanne Schüller-Pirolí, vienesa de naixement, s'ha passat mitja vida a Roma, remenant pacientment papers als arxius del Vaticà. N'han resultat alguns llibres importants, entre els quals dos de primera fila sobre la família dels papes Borja, l'últim dels quals ha estat editat fa uns mesos a València. I ací comencen les sorpreses. El títol de la traducció castellana –contra el qual vaig protestar públicament el dia de la presentació, i sobre el qual l'editora institucional em va donar una explicació gens convincent– és *Los papas Borgia. Calixto III y Alejandro VI*. No "Los papas Borja", sinó "Los papas Borgia", per increïble que sembla en un llibre publicat a València sobre la família valenciana més universal de la història. Criteris dels traductors i de la casa.

Després, llegint-lo amb calma, les coses es compliquen. No només les coses de broma, d'incúria i falta de senderi en general, com són centenars de comes fora de lloc que destrossen la sintaxi elemental ("El alto clero debía, ejercer también las funciones...", i així infinites vegades). Ni confusions tan risibles com "clero secular" i "clero secularizado", o "ano del jubileo" i "ano de la jubilación" (¡del papa!). Ni desastres, no sé si només tipogràfics, pels quals el poema d'Ariosto queda convertit en *Rolando fuioso*, i l'endemà del dia 18 d'agost –data de la mort del papa Alexandre– és el dia 1 d'abril. El llibre n'està tan ple, de coses com aquestes, que la lectura és una font inabordable de distracció. Sempre és d'agrair.

No és només això, però. El criteri en la transcripció dels noms, segons el qual tots els noms italians, per exemple, són italians, però tots els noms catalans són espanyols o no se sap què, porta a la transformació del cognom Cervelló en Cervillon, dels Borja-Llançol de Romaní en Borgia-Llançol, dels Lloris en Loriz, d'Adriana de Milà en Adriana di Milà,

entre moltes altres curiositats o arcaïsmes fora de lloc. I finalment i inexorablement, el quart duc de Gandia i general dels jesuïtes, que fins ara coneixíem a casa pel nom de sant Francesc de Borja apareix sempre sota el nom de San Francisco de Borgia, cosa mai vista en aquesta part del Mediterrani. Tot, segons sembla, per respectar els criteris originals de l'autora. El problema és que l'autora té uns criteris que són un pur desfici.

Per començar, no s'aclareix mai sobre qui són els espanyols, els catalans, els aragonesos o els valencians. Per a ella, evidentment, tots són espanyols: de vegades aragonesos, i en últim extrem valencians. Per tant, quan repeteix –tal com diu la documentació de l'època– que la banda dels Borja eren considerats "catalans", que els romans recelaven dels "catalans", i que a la mort dels dos papes hi hagué una persecució general dels "catalans", no en dóna cap explicació raonable. En tot cas, com que tots eren espanyols, havien de ser espanyols típics: els palaus aristocràtics de Xàtiva tenien –com tothom pot comprovar encara– un aire moro i oriental, i els Borja i companyia es divertien moltíssim ballant danses espanyoles i matant toros a la plaça de Sant Pere. Ara bé, la idea que té

Schüller de la tauromàquia és tan exòtica com la resta de les seues caracteritzacions "nacionals" dels Borja: Cèsar, davant del papa i de la multitud admirada, "mostraba cómo.. también él era capaz de cercenarle la cabeza de un sólo golpe de espada al más fiero de los toros". Suposem que tal proesa deu estar sòlidament documentada.

On l'emboïc de l'erudita Schüller és total, és en la matèria de la llengua. Per a ella, òbviament, com que els Borja/Borgia són una família espanyola, parlen sempre espanyol. Que a Roma foren coneguts com a *catalans*, no li fa pensar que potser era també el català el seu idioma. El català no existeix. Com a màxim, en moments de gran emoció, Calixt i Alexandre apareixen parlant en "dialec-to valenciano". No en "llengua valenciana", per cert: la llengua de la família era l'espanyol. I quan la senyora Schüller es troba amb els infinits documents que els Borja van escriure, o van fer escriure, en català, la lectura d'uns papers de tan curiós aspecte li fa dir que estan escrits en "el lenguaje característico de Alejandro: una mezcla de latín, español e italiano". Una de les mostres de tan característica barreja, citada per l'autora, és la famosa carta del 30 de novembre de 1493, del papa al seu fill Joan, que comença: "Duc caríssim nostre: de Viterbo t'escrivim per propi correu, sobre los desórdenes e excessos teus que érem avisats havies fets en Barcelona en tot e per tot...". I així, en el mateix "lenguaje característico", fins al final. Com que no és llatí, ni espanyol ni italià, ha de ser una barreja de les tres coses, perquè el país propi dels Borja no existeix, i per tant no pot tenir una llengua pròpia. Elemental. Sense notes dels traductors.

Joan F. Mira